

УДК 811.111.808.53

ЧЕТВЕРТАК Є. О.

(Запорізький національний університет)

ІДЕОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ США

Статтю присвячено дослідженню ідеологічних особливостей політичного дискурсу США. У статті зроблено спробу віднайти макроструктуру дискурсу американських політиків, що актуалізує елементи етноцентризму в рамках національної ідентичності.

Ключові слова: аксіологічна модель, етноцентризм, ідеологія, логічний квадрат, пропозиція, семиотичний квадрат.

Четвертак Е.А. Идеологические особенности политического дискурса США. Статья посвящена исследованию особенностей политического дискурса США. В статье предпринята попытка воссоздать макроструктуру дискурса американских политиков, в которой актуализируются элементы этноцентризма в рамках национальной идентичности.

Ключевые слова: аксиологическая модель, этноцентризм, идеология, логический квадрат, пропозиция, семиотический квадрат.

Chetvertak E.O. Ideological features of the US political discourse. The article is dedicated to the study of ideological features of the US political discourse. The author tries to build the macrostructure of the American politicians' discourse where the elements of ethnocentrism referring to national identity are revealed.

Key words: axiological model, ethnocentrism, ideology, logical square, proposition, semiotic square.

В останні десятиліття питання співвідношення мови та ідеології посідає провідне місце у лінгвістичних розвідках. Дослідженням ідеологічних характеристик дискурсу займалися А.Д. Белова, І.А. Бехта, Т.Г. Почепцов, А.О.Стриженко, О.І. Шейгал, R. Fowler, T.A. van Dijk, R.Wodak та інші. Як зазначає українська дослідниця Г.М. Яворська, розуміння ідеології як системи поглядів, уявлень, переконань, цінностей та установок, які поділяються представниками певної соціальної групи або спільноти та актуалізуються у їхньому дискурсі, стає визначальним для сучасного мовознавства [Яворська 2000, с. 52].

Дана стаття присвячена дослідженню ідеологічних особливостей політичного дискурсу (на матеріалі промов американських політичних діячів). **Актуальність** розвідки обумовлена тим, що ідеологія залишається невід'ємним чинником організації функціонування соціуму, тобто людина постійно свідомо чи позасвідомо перебуває в ідеологічному просторі. Ідеологія експлікується у різних видах дискурсу, де актуалізуються приховані або прямі інтенції оратора.

Мета статті полягає у дослідженні ідеологічних особливостей політичного дискурсу США. Мета зумовлює виконання наступних **завдань**: надати визначення ідеологічного дискурсу та виявити його характерні особливості; розглянути ідеологічний дискурс як семиотичну модель на основі «семиотичного квадрата Греймаса-Курте»; реконструювати макроструктуру політичного дискурсу США як різновиду ідеологічного дискурсу.

Об'єктом дослідження є ідеологічний дискурс, де актуалізуються ідеологічно-марковані переконання політичних діячів. **Предметом** наукової розвідки виступають лінгвальні засоби, які характерні для сучасного англomовного ідеологічного дискурсу США.

Когнітивно-дискурсна парадигма дослідження лінгвістичних явищ, яка займає значуще місце у сучасному мовознавстві, розуміє мову не лише як засіб спілкування та обміну інформації, але й як інструмент впливу на формування та корекцію поглядів на певну ситуацію або подію, що, в свою чергу, диктує поведінку окремих індивідів, або, навіть, цілих груп. Тобто увага лінгвістів все частіше фокусується на ідеологічному компоненті мови і мовлення. Це пояснюється тим фактом, що ідеологія завжди була невід'ємною вимогою організації громадського життя. Деякі вчені (Д. Бел і З.Бжезіський) вважають, що з зародженням інформаційної цивілізації та поширенням глобалізаційних процесів, ідеологічний фактор став визначальним, перш за все, у політичному дискурсі.

Сучасні дослідники надають різні визначення поняття «ідеологія». Наприклад, український вчений Ю. Павленко визначає її як «систему або складний соціальний комплекс, у середині якого виробляється власна економіка, стиль життя, освіта, культура та мистецтво, особливий тип внутрішньої та зовнішньої політики, методи пропаганди, характерні конфігурації свідомості, специфічне світовідчуття та відповідний йому характер міжсоціальних відносин, які постійно відтворюються у текстах, соціальних діях, міфах та стереотипах» [Павленко 2009, с. 107]. У. Еко стверджує, що під ідеологію підпадає все те, що певною мірою відоме адресатові (системи його психологічних очікувань, усі його інтелектуальні навички, життєвий досвід, моральні принципи) та соціальній групі, до якої він належить [Еко 1998, с. 107].

У нашому дослідженні під ідеологією ми розуміємо систему переконань, тобто

когнітивних структур, виявлених ззовні про якусь предметну галузь. Система цих думок (через відповідні когнітивні структури) здатна впливати на сприйняття та інтерпретацію тверджень, що сприймаються суб'єктом, і даних про певний предметний комплекс (переважно суспільно-політичний).

Треба зазначити, що ідеологія експлікується не тільки у дискурсі, але і у інших соціальних практиках та семіотичних кодах таких як: фото, жести, образи, знаки і, навіть, використання певних кольорів. Але, насамперед, мовлення та тексти надають змогу детально проаналізувати ідеологічні елементи певного виду дискурсу. Ідеології «проектуються на різні рівні та виміри дискурсу, кожна зі своєю структурою та стратегією, визнаючи сам спосіб його семантичної та структурної організації [Kress 1985, p. 14]. Т.Ван Дейк дотримується схожої думки і зазначає, що ідеологічні формації та структури свідомості індивідів актуалізуються в дискурсах, структурно-семантична та стратегічна організація яких слугує індикатором їх ідеологічної спрямованості [Дейк 1989, с. 51]. Проте, не можна стверджувати, що будь-який дискурс є ідеологічним.

На думку української дослідниці С.В. Тхоровської ідеологічний дискурс – «сукупність текстів різних жанрів, які містять ідеологічну оцінку об'єкта (що залежить від позиції певної групи і визначається знаком «+» чи «-» для цієї групи), яка диктує вибір вербальних і невербальних структур для подачі інформації про об'єкт, основною метою якої є нав'язування поглядів, настанов, суджень, притаманних окремій соціальній групі» [Тхоровська 2007, с. 50-51]. Вагомий внесок у проблему дослідження ідеологічного дискурсу зробили Р.Водак, Т. Ван Дейк, М. Пеше, N. Fairclough, які розглядали ідеологічний дискурс як вид інституційного дискурсу, спрямований на нав'язування певної думки та маніпуляцію групою.

Розумінню актуалізації ідеології у дискурсі сприяли дослідження у галузі семіотики. Згідно А. Греймаса та Ж. Курте ідеологічний дискурс є вторинною семіотичною системою, а ідеологія може бути представлена як семіотична модель, що є рекурентною глибинною структурою, притаманною дискурсу [Греймас 1983, с. 495-497]. Як стверджують дослідники Празької лінгвістичної школи, така структура моделюється через опозиції. Ідея про здатність людини мислити бінарними опозиціями набуває подальшого розвитку в гіпотезі про можливість бінарних опозицій поєднуватися між собою, утворювати тетраметральні, гексаметральні та октаметральні структури [Hardimon 2003, p. 79-80]. Як було зазначено вище, ідеологічний дискурс найчастіше використовується у суспільно-політичній галузі, де в основі стратегій цього виду дискурсу лежить дихотомія «свій-чужий» [Тхоровська 2007, с. 52]. Для дослідження особливостей ідеологічного дискурсу, зазвичай, лінгвісти користуються тетраментальною моделлю – «семіотичним квадратом Греймаса-Курте».

А.Ж. Греймас надає наступне визначення семіотичного квадрата: «Це візуальне уявлення логічної організації (членування) тієї або іншої семантичної категорії» [Греймас 1983, с. 496]. На думку К. Райхерта семіотичний квадрат є ні що інше як пристосований для потреб семіотики логічний квадрат [Райхерт 2010, с. 232]. В дискурсивному аналізі семіотичний квадрат може використовуватися як інструмент аналізу не тільки індивідуальних семантичних понять, але й більших одиниць значення, таких як абзаци і цілі тексти. Згідно авторів «семіотичного квадрату» будь-яка семантична категорія може бути представлена трьома типами відносин, які встановлюються між її членами: відносини контрарності, компліментарності та контрадикторності [Греймас 1983, с. 497-498]. Цю модель зображено на рисунку 1.

S1 S2

S2* S1*

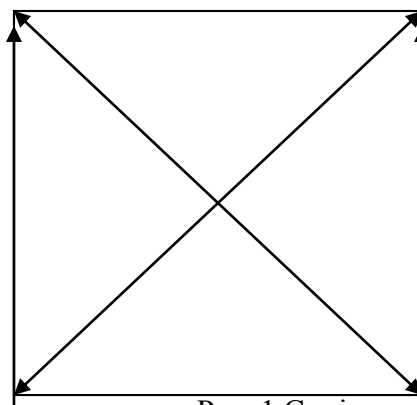

Рис. 1 Семіотичний квадрат Греймаса-Курте

S1 – S2 – відносини протилежності (контрарності)

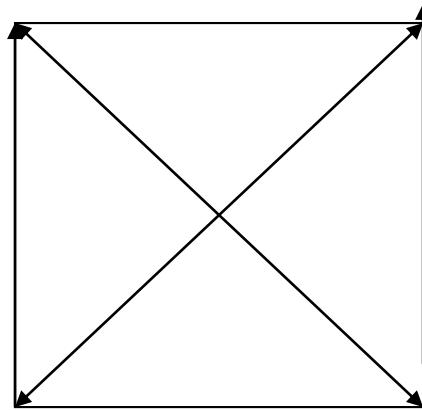
S1 – S1*, S2 – S2* - відносини протиріччя (контрадикторності)

S2* – S1, S1* – S2 – відносини додатковості (комплементарності)

На нашу думку, семіотичний квадрат Греймаса-Курте може слугувати моделлю, за допомогою якої, можна віднайти макроструктуру дискурсу американських політиків, що актуалізує елементи етноцентризму в рамках національної ідентичності. Згадана ідеологія направлена, в першу чергу, на чітке розмежування «своїх» та «чужих», а по-друге, вона завжди надає оцінку, насамперед, «чужому». Для наступного аналізу необхідно помістити в позиції S1 та S2 фундаментальні семантичні опозиції, тобто компоненти дихотомії «свій-чужий».

Отже, аксіологічна модель, згідно якої відбувається експлікація елементів національної ідентичності буде мати наступний вигляд:

МИ/СВОЇ ХОРОШІ ВОНИ/ЧУЖІ ПОГАНІ

МИ/СВОЇ НЕПОГАНІ ВОНИ/ЧУЖІ НЕХОРОШІ

Рис. 2. Аксіологічна модель упереджень та етноцентричних переконань в американському політичному дискурсі

За допомогою семіотичного квадрата Греймаса-Курте маємо змогу виділити базові опозиції, які актуалізуються при конструюванні національної ідентичності у дискурсі американських політиків. Це є наступні дихотомії: «ми – вони» та «свої – чужі». Для побудови аксіологічних пропозицій вводимо наступні протиставлення: «ми/свої хороші – вони/чужі погані», «ми/свої непогані – вони/чужі нехороші».

Отримана модель відображає стереотипні судження та ціннісні орієнтації американських політиків щодо представників своєї та чужої нації. Домінантну позицію у моделі, безумовно, займає вісь додатковості «ми/свої хороші - ми/свої непогані». Маючи уявлення про себе досить легко віднайти антонімічні аксіологічні пропозиції «вони/чужі погані - вони/чужі нехороші».

Запропоновані пропозиції відображають макроструктуру «ідеологічної поляризації представників своєї та чужої нації [Dijk 1998, p. 108]. Під макроструктурою згідно Т. Ван Дйка розуміємо «значення або пропозиційну структуру, яка є результатом застосування до лінійної смислової структури тексту низки відображень, які згортають цю смислову структуру в макроструктуру «яка слугує коротким вираженням змісту тексту» [Дейк 1978, с. 318-319].

Для з'ясування актуалізації макроструктури ідеологічної поляризації представників «своїх» та «чужих» нації проаналізуємо фрагмент промови кандидата в президенти США, республіканця Мітта Ромні:

*Last month our nation was attacked again. A US Ambassador and three of our fellow Americans are dead – murdered in Benghazi, Libya. All of them were **fine men** on a mission of **peace and friendship** to a nation that **deadly longs for both**. They represented the **best of America** [26].*

У наведеному прикладі для позначення американської нації М. Ромні використовує номінативні одиниці позитивно-оцінної семантики: *fine men, peace and friendship, the best of America*. Характеристика нації, яка атакувала Американське посольство відбувається за допомогою номінативної конструкції, де зазначено, що усі принади «своїх», тобто американців повністю відсутні у «чужих» мусульманських екстремістів - *a nation that deadly longs for both*. Треба відмітити, що по відношенню до представників «своїх» кандидат у президенти використовує найвищу ступінь порівняння прикметника *good – best*. Таким чином, можна з

впевненістю сказати, що зазначені одиниці актуалізують макроструктуру ідеологічної поляризації представників своєї та чужої нації, представлену пропозиціями МИ/СВОЇ ХОРОШІ – ВОНИ/ЧУЖІ ПОГАНІ.

Ще одним прикладом пропозиції МИ/СВОЇ ХОРОШІ – ВОНИ/ЧУЖІ ПОГАНІ може слугувати уривок з промови Мітта Ромні стосовно зовнішньо-економічної політики США:

It's is a struggle between liberty and tyranny, justice and oppression, hope and despair [26].

У цьому прикладі зазначена пропозиція представлена антонімічними групами: *liberty and tyranny, justice and oppression, hope and despair*.

Наступний приклад з промови чинного президента США Б.Обами ілюструє актуалізацію пропозиції МИ/СВОЇ НЕПОГАНІ / ВОНИ/ЧУЖІ НЕХОРОШІ.

*After all, you don't call Russia our number one enemy - and not al Qaeda - unless you're still stuck in a Cold War time warp. You might not be ready for **diplomacy with Beijing** if you can't visit the Olympics without insulting our closest ally [27].*

У промові президент використовує негативно-оціночну одиницю *enemy*, але не відносить її прямо до однієї із згаданих держав. Б. Обама, навіть використовує позитивно-оціночну одиницю *ally* по відношенню до Китаю. Але, з іншого боку, президент нагадує про холодну війну, коли Росія була ворогом номер один для Америки, та дискримінацію, якій часто піддаються жителі азіатських держав з боку американців. Доходимо висновку, що у вказаному фрагменті дискурсу ідеологічна поляризація американців та чужинців здійснюється за допомогою пропозиції МИ/СВОЇ НЕПОГАНІ - ВОНИ/ЧУЖІ НЕХОРОШІ.

Отже, будь-який політичний дискурс має ідеологічне підґрунтя, яке визначається концептуальною та мовною картиною світу. Ідеологічний дискурс - це інституційний дискурс, спрямований на нав'язування певної думки та маніпуляцію групою. У статті було зроблено спробу дослідити політичний дискурс США за допомогою семіотичного квадрата Греймаса-Курте, де основними пропозиціями виступають відносини МИ/СВОЇ ХОРОШІ – ВОНИ/ЧУЖІ ПОГАНІ та МИ/СВОЇ НЕПОГАНІ / ВОНИ/ЧУЖІ НЕХОРОШІ.

Одним із напрямків подальших досліджень за поданою темою, ми вважаємо аксіологічні та прагмасемантичні особливості лексичних засобів номінації «чужого» у дискурсі американських політиків.

Література

- Греймас А. Ж., Курте Ж. Семиотика. Объяснительный словарь теории языка / А. Ж. Греймас, Ж. Курте. – М.: Радуга, 1983. – С. 483-551. Дейк Т. ван. Вопросы прагматики текста / Пер. с англ. // НЗЛ. – Вып. 8. – М., 1978. – С. 259-336. Павленко Ю. Ідеологічний дискурс і проблема ідентичності / Ю.Павленко // Філософська думка. – 2009. – № 5. – С. 105-113. Райхерт К. Логический и семиотический квадраты: изоморфизм / К. Райхерт // Докса. Універсальні виміри культури. – 2010. – № 15 (1). – С. 231-238. Тхоровська С.В. Стратегії ідеологічного дискурсу / С.В. Тхоровська // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2007. – № 1. Т. 2. – С. 50-55. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – ТОО ТК «Петрополис», 1998. – 432 с. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада / Г. М. Яворская. – К.: Вид-во Нац. акад. наук, 2000. – 288 с. Dijk T. A. van. Ideology: a Multidisciplinary Approach / Dijk T. A. van. – London: Sage Publications, 1998. – 374 p. Hardimon M. O. The Ordinary Concept of Race / M. O. Hardimon // The Journal of Philosophy. – 2003. – Vol. 1, № 9. – P. 437-455. Kress G. Ideological Structures in Discourse / Kress G. // Handbook of Discourse Analysis [ed. By G. Smitherman-Donaldson]. – London: Routledge, 1985. – P. 178-232. Mitt Romney's foreign policy speech - full text. Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/world/2012/oct/08/mitt-romney-foreign-policy-speech-text> The foreign policy section of Obama's speech. Режим доступу: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2012/09/06/the_foreign_policy_section_of_obamas_speech

УДК 811.111'375

ШАЙКОВСЬКИЙ Р. Ю.

(Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Я. Франка)

ПРОБЛЕМИ ПЛЕОНАЗМУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У нашій статті розглянуто найбільш типові плеаністичні конструкції, що побутують в усному та писемному мовленні англійської мови. Докладно проаналізовано думку провідних американських і європейських лінгвістів та мовних критиків. Досліджено низку автентичної періодики на предмет плеоназму. Досягнуті результати вносять вагомий вклад у теоретичне та практичне опанування англійської мови як іноземної.

Ключові слова: тавтологія, усне та писемне мовлення, категорія, офіційні документи, преса.

Шайковський Р. Ю. Проблемы плеоназма в современном английском языке. В нашей статье рассмотрены наиболее типичные плеонистические конструкции, которые бытуют в устной и письменной речи английского языка. Подробно проанализированы мнения ведущих американских и европейских лингвистов и языковых критиков. Исследован ряд